

ŽMOGAUS TEISĖS

Palaikydama išorės santykius Europos Sąjunga yra įsipareigojusi remti demokratiją ir žmogaus teises pagal savo pagrindinius laisvės, demokratijos, taip pat pagarbos žmogaus teisėms ir pagrindinėms laisvėms principus bei teisinės valstybės principą. ES siekia įtraukti žmogaus teisių klausimus į visų sričių politiką ir programas ir, vykdydama konkrečius veiksmus, taiko įvairias žmogaus teisių politikos priemones, taip pat finansuoja konkrečius projektus naudodamasi savo finansinėmis priemonėmis.

TEISINIS PAGRINDAS

- Europos Sąjungos sutarties (ES sutarties) 2 straipsnis dėl ES vertybių. „Sąjunga yra grindžiama šiomis vertybėmis: pagarba žmogaus orumui, laisve, demokratija, lygybe, teisine valstybe ir pagarba žmogaus teisėms, įskaitant mažumoms priklausančių asmenų teises.“
- ES sutarties 3 straipsnis dėl ES tikslų. „Palaikydama santykius su platesniu pasauliu“, ES prisideda prie „skurdo panaikinimo ir žmogaus, ypač vaiko, teisių apsaugos, taip pat prie griežto tarptautinės teisės, įskaitant Jungtinių Tautų Chartijos principus, laikymosi ir jos plėtojimo“.
- ES sutarties 6 straipsnis dėl Pagrindinių teisių chartijos ir Europos žmogaus teisių konvencijos. Nors Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijoje (6 straipsnio 1 dalis) aiškiai pasakyta, kad ji taikoma tik įgyvendinant Sąjungos teisę, ES institucijos ir įstaigos bei jos valstybės narės turi laikytis Chartijos nuostatų ir palaikydamos ES išorės santykius. Į ES stojančios valstybės taip pat turi laikytis Chartijos. 6 straipsnio 2 dalyje ES įpareigojama prisijungti prie Europos žmogaus teisių konvencijos (daugiau informacijos pateikiama [4.1.2](#) faktų suvestinėje dėl ES pagrindinių teisių chartijos).
- ES sutarties 21 straipsnis dėl principų, kuriais grindžiami Sąjungos išorės veiksmai. Tai demokratijos, teisinės valstybės, žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių visuotinumui ir nedalomumui, pagarbos žmogaus orumui, lygybės ir solidarumo principai, taip pat 1945 m. Jungtinių Tautų Chartijos ir tarptautinės teisės principų laikymasis. 21 straipsnyje ES pritaria žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių nedalomumo principui ir įsipareigoja ekonomines ir socialines teises laikyti tokiomis pat svarbiomis kaip pilietinės ir politinės teisės.
- Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo (SESV) 205 straipsnis dėl bendrųjų nuostatų Sąjungos išorės veiksmų srityje. Šiame straipsnyje nustatyta, kad,

vykdydama tarptautinius veiksmus, ES vadovaujasi ES sutarties 21 straipsnyje nustatytais principais.

ES ŽMOGAUS TEISIŲ POLITIKA

2012 m. Taryba priėmė ES strateginę programą žmogaus teisių ir demokratijos srityje ir veiksmų planą šiai programai įgyvendinti. Programoje apibrėžiami principai, tikslai ir prioritetai, siekiant gerinti ES politikos veiksmingumą ir nuoseklumą per ateinančius dešimt metų. Pagal šiuos principus numatyta žmogaus teisių aspektą integruoti į visų sričių ES politiką (kaip jungiamąją giją), įskaitant atvejus, kai vidaus ir išorės politika iš dalies sutampa, ir vadovautis geriau pritaikytu požiūriu. Veiksmų plane nustatyti konkretūs veiksmai laikotarpiui iki 2014 m. gruodžio 31 d. 2015 m. liepos mėn., remiantis ankstesniojo plano vertinimu ir Komisijos pirmininko pavaduotojos ir Sąjungos vyriausiosios įgaliotinės užsienio reikalams ir saugumo politikai nustatytomis politinėmis gairėmis, buvo priimtas atnaujintas 2015-2019 m. laikotarpio veiksmų planas. Šiuo metu rengiamas naujas veiksmų planas 2020–2024 m. laikotarpiui.

ES Tarybos patvirtintos ES žmogaus teisių gairės nėra teisiškai privalomos, bet jose ES atstovybėms visame pasaulyje pateikiami praktiniai nurodymai šiais klausimais:

- veiksmai siekiant mirties bausmės panaikinimo,
- dialogas žmogaus teisių klausimais,
- vaiko teisės,
- veiksmai kovojant su kankinimu ir kitokiu žiauriu elgesiu,
- vaikų apsauga ginkluotų konfliktų metu,
- žmogaus teisių gynėjų apsauga,
- tarptautinės humanitarinės teisės paisymas,
- kova su smurtu prieš moteris ir mergaites,
- religijos ir tikėjimo laisvės propagavimas,
- lesbiečių, gėjų, biseksualių, translyčių ir interseksualių (LGBTI) asmenų apsauga,
- saviraiškos laisvės internete ir realiame gyvenime skatinimas.
- Nediskriminavimas išorės veiksmų srityje

ES reguliariai įtraukia žmogaus teisių klausimus į politinį dialogą su trečiosiomis šalimis arba regioninėmis organizacijomis. Ji taip pat vykdo dialogus ir konsultuojasi žmogaus teisių klausimais su daugiau kaip 40 šalių. Be to, beveik visos 79 Afrikos, Karibų jūros ir Ramiojo vandenyno (AKR) valstybės dalyvauja dialoguose su ES pagal Kotonu susitarimo 8 straipsnį, kuriame pažymima, kad politinis dialogas turi apimti reguliarių pokyčių, susijusių su žmogaus teisių paisymu, vertinimą.

Diplomatiniai demaršai (jie yra konfidencialūs) ir deklaracijos (jos yra viešos) yra susiję su žmogaus teisių politika ir konkrečiais žmogaus teisių pažeidimais trečiojoje šalyje, be to, tai svarbios diplomatinio spaudimo priemonės, taikomos tarptautinių santykių lygmeniu.

Į ES ir trečiųjų šalių arba regioninių organizacijų dvišalius prekybos susitarimus ir įvairius asociacijos ir bendradarbiavimo susitarimus įtraukiama nuostata dėl žmogaus teisių, kurioje nurodoma, kad pagarba žmogaus teisėms yra esminis elementas. Atvejais, kai šios nuostatos nesilaikoma, gali būti taikomos įvairios priemonės, pvz., bendradarbiavimo apribojimas arba sustabdymas. Plėtros šalims numatytas griežtomis sąlygomis pagrįstas mechanizmas. Į atnaujintą Europos kaimynystės politiką integruotas požiūris „parama pagal pažangą“ (didesnė integracija ir daugiau lėšų mainais į daugiau reformų). Paskatos reformoms įgyvendinti taip pat numatytos pagal prekybos lengvatų sistemas (BLS+), kurias ES taiko besivystančioms šalims.

ES konkrečioms šalims skirtos žmogaus teisių ir demokratijos srities strategijos grindžiamos principu „iš apačios į viršų“, siekiant integruoti ES žmogaus teisių gaires ir prioritetus į bendrą nuoseklų politikos dokumentą, pritaikytą konkrečiai šaliai, nustatant konkrečius trejų metų laikotarpio tikslus. Be to, rengiant ES rinkimų stebėjimo misijas taip pat siekiama gerinti žmogaus teisių padėtį, t. y. atgrasyti nuo bauginimų ir smurto rinkimų metu ir stiprinti demokratines institucijas.

Europos Sąjunga propaguoja žmogaus teises dalyvaudama daugiašaliuose forumuose, pvz., JT Generalinės Asamblėjos Trečiajame komitete, JT žmogaus teisių taryboje, Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacijoje (ESBO) ir Europos Taryboje. Sąjunga taip pat aktyviai skatina tarptautinį teisingumą, pvz., palaikydama Tarptautinio baudžiamojo teismo veiklą.

Taikant Europos demokratijos ir žmogaus teisių rėmimo priemonę (EDŽTRP), kuriai 2014–2020 m. skirtas biudžetas siekė 1,3 mlrd. EUR, daugiausia remiami ir apsaugomi pilietinės visuomenės veikėjai, propaguojantys žmogaus teises ir demokratiją. Svarbi šios priemonės ypatybė – ją teikiant nebūtina gauti atitinkamos vyriausybės pritarimą. Kitos finansavimo priemonės, kuriomis naudojantis sprendžiami žmogaus teisių klausimai, yra vystomojo bendradarbiavimo priemonė, priemonė, kuria prisidedama prie stabilumo ir taikos (IcSP), Europos kaimynystės priemonė ir Europos plėtros fondas (EPF). Be to, ES įsipareigojo palaipsniui integruoti teisėmis grindžiamą požiūrį į visas savo vystymosi programas, remdamasi 2014 m. Komisijos parengtu priemonių rinkiniu. Europos demokratijos fondas yra privačios teisės pagrindu veikiantis fondas, kurį remia ES ir jos valstybės narės. 2014–2020 m. biudžete Sąjungos bendrai užsienio ir saugumo politikai (BUSP) numatyti 2,3 mlrd. EUR skiriami tam tikrai veiklai, susijusiai su žmogaus teisėmis, visų pirma, civiliniu krizių valdymu. Komisijos pirmininko pavaduotojo ir Sąjungos vyriausiojo įgaliotinio rengiamoje ir Tarybos tvirtinamoje metinėje žmogaus teisių ataskaitoje apžvelgiama žmogaus teisių padėtis pasaulyje, taip pat veiksmai, kuriuos tais metais vykdė ES.

VEIKĖJAI

Europos Vadovų Taryba apibrėžia ES strateginius interesus ir bendrąsias BUSP gaires.

ES užsienio reikalų taryba per kas mėnesį vykstančius susitikimus paprastai sprendžia žmogaus teisių klausimus, susijusius su BUSP arba ES prekybos ar vystymosi politika. Tarybos žmogaus teisių darbo grupę (COHOM), kuri atlieka parengiamąjį darbą, susijusį su aukšto lygio diskusijomis ir sprendimais žmogaus teisių klausimais, sudaro

žmogaus teisių srities ekspertai iš valstybių narių ir Europos išorės veikslių tarnybos (EIVT) bei Europos Komisijos atstovai.

Užsienio reikalų tarybai pirmininkauja Sąjungos vyriausiasis įgaliojantis užsienio reikalams ir saugumo politikai ir Komisijos pirmininko pavaduotojas – jis padeda rengti Sąjungos BUSP ir užtikrina sprendimų įgyvendinimą. Komisijos pirmininko pavaduotojas ir Sąjungos vyriausiasis įgaliojantis taip pat atstovauja ES BUSP klausimais ir prižiūri EIVT bei ES delegacijų trečiosiose šalyse veiklą. EIVT veikia Žmogaus teisių, pasaulinių ir daugiašalių klausimų direktoratas, o kiekvienoje ES delegacijoje veikia ryšių punktas, į kurį galima kreiptis žmogaus teisių klausimais. ES delegacijos atlieka svarbų vaidmenį rengiant ir įgyvendinant konkrečioms šalims skirtas žmogaus teisių ir demokratijos strategijas, rengiant dialogus žmogaus teisių klausimais, bendradarbiaujant su žmogaus teisių gynėjais ir pilietine visuomene ir nustatant ES finansinės paramos prioritetus.

Komisija derasi dėl tarptautinių susitarimų, prižiūri plėtros procesą ir kaimynystės politiką ir valdo vystymosi programas bei finansines priemones (glaudžiai bendradarbiaudama su EIVT).

ES specialiojo įgaliojantis žmogaus teisių klausimais užduotis – stiprinti ES žmogaus teisių politikos veiksmingumą ir matomumą. Specialusis įgaliojantis turi plačius ir lanksčius įgaliojimus ir glaudžiai bendradarbiauja su EIVT. Nuo 2019 m. kovo 1 d. šias pareigas eina Eamon Gilmore.

Parlamentas prisideda prie ES politikos vystymosi ir stebi kitų ES institucijų darbą.

SESV 207 ir 218 straipsniuose nustatyta, jog, norint, kad tarptautiniai susitarimai įsigaliotų, daugumai jų turi pritarti Parlamentas. Pavyzdžiui, 2011 m. Parlamentas iš esmės dėl vaikų darbo naudojimo blokavo ES ir Uzbekistano partnerystės ir bendradarbiavimo susitarimo (PBS) protokolą dėl tekstilės. Jis pritarė šiam protokolui tik 2016 m., po to, kai pasiekta didelė pažanga vaikų darbo ir priverčiamojo darbo klausimais.

ES sutarties 36 straipsnyje Komisijos pirmininko pavaduotojas ir Sąjungos vyriausiasis įgaliojantis įpareigojamas konsultuotis su Parlamentu dėl svarbiausių BUSP aspektų ir pagrindinių pasirinkčių, taip pat informuoti jį apie pokyčius šiose politikos srityse. Parlamentas gali teikti Tarybai arba Komisijos pirmininko pavaduotojui ir Sąjungos vyriausiajam įgaliojantiui klausimus arba rekomendacijas.

Parlamento rezoliucijomis siekiama didinti informuotumą apie žmogaus teisių pažeidimus, remti žmogaus teisių gynėjus ir formuoti ES žmogaus teisių politiką pateikiant konkrečius politikos pasiūlymus. Rezoliucijos gali būti teisėkūros proceso dalis, Parlamento komitetų pranešimų savo iniciatyva arba neatidėliotinių diskusijų, paprastai ketvirtadieniais ryte vykstančių per kiekvieną Strasbūro plenarinę sesiją, rezultatas, jomis siekiama atkreipti dėmesį į akivaizdžius visame pasaulyje vykdomus žmogaus teisių pažeidimus (Europos Parlamento darbo tvarkos taisyklių 144 straipsnis).

Parlamento Užsienio reikalų (AFET) komiteto Žmogaus teisių (DROI) pakomitetas yra atsakingas už klausimus, susijusius su demokratija, teisine valstybe, žmogaus teisėmis, įskaitant mažumų teises, trečiosiose šalyse ir su tarptautinės teisės principais,

taip pat už visų Sąjungos išorės politikos priemonių suderinamumą su jos žmogaus teisių politika. Žmogaus teisių pakomitetas, siekdamas padėti rengti rezoliucijas ir kitas Parlamento iniciatyvas, organizuoja klausymus įvairiais žmogaus teisių klausimais, kuriuose dalyvauja suinteresuotieji subjektai. Be to, pakomitetas rūpinasi kasdieniu žmogaus teisių bylų tvarkymu, o jo delegacijos reguliariai vyksta į atitinkamas šalis. Kiti komitetai, nagrinėjantys žmogaus teisių klausimus ES išorės santykių kontekste, yra Užsienio reikalų (AFET) komitetas, Tarptautinės prekybos (INTA) komitetas, Vystymosi (DEVE) komitetas ir Moterų teisių ir lyčių lygybės (FEMM) komitetas. Žmogaus teisės taip pat yra esminis nuolatinių Parlamento delegacijų, kurios dvišaliu pagrindu ir parlamentinėse asamblėjose bendradarbiauja su ES nepriklausančių šalių parlamentais, darbo elementas.

Naudodamasis savo galiomis biudžeto srityje (ES sutarties 14 straipsnis ir SESV 310 straipsnio 1 dalis), Parlamentas gali daryti poveikį skiriant lėšas EDŽTRP ir kitoms finansinėms priemonėms, kuriomis naudojama propaguojant žmogaus teises. Be to, Parlamentas yra išorės finansavimo priemonių teisės aktų leidėjas. Dauguma šiuo metu galiojančių teisės aktų nustoja galioti 2020 m. gruodžio 31 d. 2018 m. Komisija pateikė pasiūlymą dėl 2021–2027 m. laikotarpio išorės finansavimo priemonių, kuriame siūloma į vieną reglamentą sujungti EDŽTRP, EKP, VBP, IcSP ir EPF. 2019 m. kovo 27 d. Parlamentas per pirmąjį svarstymą [priėmė](#) savo poziciją dėl šio pasiūlymo, sustiprindamas nuorodas į žmogaus teisių tikslus ir apsaugos priemones ir reikalaujamas didesnio finansinio paketo žmogaus teisių ir demokratijos teminei programai.

Europos Parlamentas kasmet skiria [Sacharovo premiją už minties laisvę](#), kurią gali gauti kovotojai už žmogaus teises iš bet kurios pasaulio šalies. Anksčiau ši premija yra skirta Nelsonui Mandelai, Malalai Yousafzai ir Raifui Badawi. 2018 m. premija skirta Ukrainos kino režisieriui Olehui Sencovui. Jis buvo nuteistas 20 metų kalėti už tariamą teroristinių išpuolių organizavimą prieš Rusijos *de facto* valdžios institucijas Kryme. Nuo 2018 m. gegužės iki spalio mėn. jis buvo paskelbęs bado streiką ir tapo kitų Ukrainos piliečių, kuriuos Krymo pusiasalyje neteisėtai sulaukė Rusijos okupacinės pajėgos, simboliu. Po to, kai 2019 m. rugsėjo mėn. jis buvo paleistas iš kalėjimo, jis asmeniškai atsiėmė premiją 2019 m. lapkričio 26 d. Europos Parlamente surengtoje premijos įteikimo ceremonijoje. 2019 m. Sacharovo premijos laureatas – žinomas uigūrų žmogaus teisių gynėjas, ekonomikos profesorius ir Kinijos uigūrų mažumos teisių gynėjas Ilham Tohti. 2014 m. rugsėjo mėn. po dviejų dienų parodomąjį teismo procesą I. Tohti už aktyvią veiklą buvo nuteistas kalėti iki gyvos galvos.

Parlamentas yra sukūręs ir Sacharovo premijos tinklą šios premijos laureatams remti, jų tarpusavio ryšiams plėtoti ir skatinti juos imtis bendrų veiksmų. 2013 m. Sacharovo premijos tinklas inicijavo Sacharovo stipendijų programą, skirtą žmogaus teisių gynėjams iš trečiųjų šalių; šios programos tikslas – plėsti šios programos dalyvių žinias apie Europos Parlamento įsipareigojimus žmogaus teisių srityje, padėti jiems plėtoti savo potencialą ir tobulinti savo darbą, kartu didinant informuotumą apie Sacharovo premiją ir vertybes, kurias ji propaguoja.

ES rinkimų stebėjimo misijos vyriausiuoju stebėtoju paprastai skiriamas EP narys. EP rinkimų stebėjimo delegacijos įtraukiamos į ES arba tarptautines misijas ir

naudojasi jų priemonėmis bei infrastruktūra (daugiau informacijos pateikiama [5.4.2](#) faktų suvestinėje demokratijos skatinimo ir rinkimų stebėjimo klausimais).

Europos Parlamento pirmininkas aktyviai remia žmogaus teises savo pareiškimuose, laiškuose, taip pat aptardamas žmogaus teisių klausimus per susitikimus su svarbiais veikėjais.

Parlamento savo iniciatyva rengiamas metinis pranešimas apima svarstymus ES žmogaus teisių politikos ir ES metinės ataskaitos klausimais; jame apžvelgiama paties Parlamento veikla ir nustatomi ateities prioritetai.

Marika Lerch
11/2019

